

ISSN 2181-922X

O‘ZBEKISTON:

TIL VA MADANIYAT

ADABIYOTSHUNOSLIK

2025 Vol. 2 (2)

www.literature.tsuull.uz

Bosh muharrir: Shuhrat Sirojiddinov

Bosh muharrir o'rinbosarlari: Nurboy Jabborov
Bahodir Karimov

Mas'ul kotib: Sohiba Madirimova

Tahrir kengashi

Nusratulla Jumaxo'ja, Iqboloy Adizova, Abdulla Ulug'ov, Dilnavoz Yusupova, Islom Yoqubov, Qo'ldosh Pardayev, Umida Rasulova, Akrom Dehqonov, Olim To'laboyev, Tozagul Matyoqubova, Shermuhammad Amonov, Shahlo Hojiyeva, Orzigul Hamroyeva, Ilyos Ismoilov, Sohiba Umarova, Gulbahor Ashurova, Ilhom Sayitqulov, Gulzoda Soatova, Dildora Rahmonova, Zilola Shukurova, Furqat To'xtamurodov, Sarvinoz Rasulova.

Jurnal haqida ma'lumot

“Adabiyotshunoslik” – “O'zbekiston: til va madaniyat” jurnalining adabiyotshunoslik yo'nalishidagi seriyasi bo'lib, yilda to'rt marta nashr etiladi.

Jurnalning **“Adabiyotshunoslik”** seriyasida o'zbek va jahon adabiyoti tarixi, xalq og'zaki ijodi, adabiyot nazariyasi, o'zbek mumtoz adabiyotining qo'lyozma manbalari va matnshunoslik muammolari, jadidchilik va jadid adabiyoti, zamonaviy adabiy jarayon, adabiy tanqid hamda qiyosiy adabiyotshunoslik yo'nalishidagi eng yangi tadqiqotlar e'lon qilinadi. O'zbek va jahon adabiyotshunosligi erishgan so'nggi yutuqlari aks etgan ilmiy maqolalarni nashr etishga alohida diqqat qaratiladi. Maqolalarning ilmiy saviyasi va tahliliy quvvati yuqori bo'lishiga e'tibor beriladi.

“Adabiyotshunoslik” seriyasida O'zbekiston va xorijiy davlatlarning e'tirof etilgan atoqli olimlari, oliy o'quv yurtlari professor-o'qituvchilari, doktorantlar, mustaqil izlanuvchilar hamda magistrantlarning ilmiy maqolalari nashr etiladi.

“Adabiyotshunoslik” seriyasi 2022-yil yanvar oyidan chiqa boshlagan.

Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti.

O'zbekiston, Toshkent, Yakkasaroy tumani, Yusuf Xos Hojib ko'chasi, 103.

Email: adabiyotshunoslik2022@gmail.com

Website: www.uzlc.navoiy-uni.uz

www.literature.tsuull.uz

MUNDARIJA

MUMTOZ ADABIYOT TARIXI

Iqboloy Adizova

Millatni uyg'otuvchi kuch5

Shermuhammad Amonov

Ahmad Tabibiyning mustazod she'rlarga bog'langan taxmislari 20

Furqat To'xtamuratov

Muhsiniy she'riyatida qo'llangan ma'naviy san'atlarning ijodkor g'oyaviy niyatini ochishdagi o'rni38

Hulkar Sulaymonova

"Rasailu-l-Xorazmiy" asarining qo'lyozma nusxalari geografiyasi52

Sanobar Muxamedxodjayeva

Alloma Mahmud Zamaxshariy va uning ijodiy faoliyati64

Aziza Muratova

Alisher Navoiy ijodida Yusuf (a.s.) obrazi75

Aziza Almardonova

Orifona g'azallarda nafs tarbiyasi85

Nargiza Boymuratova

Lutfiy she'riyatida orif obrazi94

Kamola Allanazarova

She'riyatda davr muammolari va ma'rifat talqini105

Nafisa Tuxsanova

Sa'dulla Siyoyevning "Shaybonixon" obrazini yaratishda badiiy mahorat117

Mubina Abbasova

Yangi O'zbekiston boburshunosligi123

ZAMONAVIY ADABIYOT MUAMMOLARI

Abdulla Ulug'ov

Badiiy asarda adabiy qahramon portretining o'rni va ahamiyati132

Islomjon Yoqubov

“Jaloliddin Manguberdi” dramasi badiiy jozibasini208

Umida Rasulova

Hikmatlarda odam va olam konsepsiyasi221

Tozagul Matyoqubova

Fikr va tuygʻuni yagona rakursda uygʻunlashtirgan shoir230

Sarvinoz Rasulova

Tohir Malik asarlarida qatagʻon qurbonlari taqdirining aks etishi241

Matluba Norbaboyeva

Oʻzbek xalq maqollarida yetimlik motivi talqini251

Usmonova Sharifa

Muhammad Alining “Mangu quyosh” romanida obrazlar xilma-xilligi260

Sarvinoz Rasulova, Madina Bolliyeva

Balladada tuygʻu tasviri270

Oygul Matkurbanova

Qamchibek Kenja hikoyalarida ayol obrazi279

Dilovar Nurmurodova

Abdurashid Nurmurodov ijodida urush mavzusining aks etishi291

Shalola Davletova

Borxes ijodining falsafiy talqini300

Maʼrifat Alimqulova

Mamatqul Hazratqulov hayoti va ijodiga chizgilar309

Habiba Ergasheva

Faxriyorning sheʼriy tarjimalari320

Muharram Ibodullayeva

Biografik metodning badiiy asarni oʻrganishdagi imkoniyati ...330

“Jaloliddin Manguberdi” dramasi badiiy jozibasi

Islomjon Yoqubov¹

Abstrakt

Ushbu maqolada taniqli o'zbek dramaturgi Maqsud Chininxzodaning “Jaloliddin Manguberdi” dramasi o'rganilgan. Unda ijodkorning dramaturglik mahorati kuzatilib, iste'dodining o'ziga xos qirralari tahlil etilgan. Asarda Jaloliddin obrazi yaxshi o'g'il, mehribon aka, nozik tuyg'ular egasi, millat fidoyisi, mohir sarkarda, yuksak e'tiqod sohibi kabi turli rakurslardan tasvirlangani tadqiq etilgan. Ushbu dramatik asarda tasvirlangan voqelikni tarixiy manbalar asosida o'rgangan tadqiqotchi qahramonlarining hayot haqiqatiga nechog'lik muvofiqligini yoritgan. Maqolada ilgari surilgan fikr-mulohazalar muhtasari holda xulosalangan.

Kalit so'zlar. *drama, konflikt, xarakter, milliy-mental tafakkur, ijtimoiy-axloqiy yondashuv, tarixiy haqiqat, poetik mahorat.*

Kirish

Maqsud Ma'sumbek o'g'li – Shayxzoda (1908-1967) XX asr o'zbek adabiyoti rivojida salmoqli o'rin egallovchi yirik so'z san'atkorlaridan biridir. U o'zining jo'shqin she'rlari, ballada va dostonlari, shekspirona ruh bilan yo'g'rilgan falsafiy umumlashmalarga boy dramalari, inja kuzatishlarga asoslangan ilmiy-tanqidiy asarlari, ehtirosli publitsistik maqolalari, yuksak did va bilimdonlik bilan amalga oshirilgan tarjimalari bilan zamonaviy o'zbek adabiyoti rivojiga munosib hissa qo'shgan. U 1928-yildan umrining oxirigacha Toshkentda yashab ijod etgan. G'.G'ulom, Oybek, H.Olimjon, Mirtemir kabi shoir-u adiblarimiz bilan hamkor va do'st tutingan edi.

Kuzatishlar shuni ko'rsatadiki, shoir lirikasida bo'y ko'rsatgan xalqimizning tarixiy yo'liga nazar tashlash uslubi, vatan va shaxs taqdiri, hayot va kurash, mardlik va qahramonlik motivlari, yorqin romantika hamda mubolag'adorlik, ma'naviy yetuk inson timsoli tadrijiy ravishda rivojlanib uning yirik asarlariga ko'chadi.

¹ *Islomjon Yoqubov* - Alisher Navoiy nomidagi ToshDO'TAU professori, filologiya fanlari doktori.

E-mail: islamxoja_yakubov@mail.ru

ORCID ID: 0000-0003-4969-2848

Iqtibos uchun: Yoqubov, I. 2025. “Jaloliddin Manguberdi” dramasi badiiy jozibasi”. *O'zbekiston: til va madaniyat*. 2(2): 208-220.

Bu esa Shayxzoda estetik printsiplari umrining oxirigacha muttasil hrakatda, balog'atsari intilishda bo'lganligini ko'rsatadi. Ana shunday asarlardan biri 1944-yilda yozilib, 1945-yilda sahnalashtirilgan *“Jaloliddin Manguberdi”* tarixiy dramasi.

“Jaloliddin Manguberdi” dramasi sahnasi variantini tomosha qilgan akademik shoir G'afur G'ulom quyidagilarni ta'kidlaydi: “Shoir Shayxzoda o'z dramasi qahramonlik taronasini kuylaydi. Bu qahramonlikning jonli ruhi Jaloliddin. U sahnada ilk ko'rinishi va ilk so'zlari bilan diqqatni bog'laydi, yuraklarda mehr uchqunlarini chaqadi va bundan keyingi voqealar girdobida xorazmlik bu yigit o'z siymosining ma'naviy go'zalligi bilan tomoshabinni sehrlaydi... Dramaturg tarixiy vasiqachilikka emas, tarixiy jarayonning haqiqiy mazmunini, uning ichki ma'nosini badiiy tajassumlashtirishga intilgan... O'zining fikriy va badiiy to'liqligi, yuksakligi jihatidan “Jaloliddin” bizning dramaturgiyamizda yuqori poyani ishg'ol etadi... Ko'pdan buyon uzun umrli fikriy va badiiy salmoqdor sahnasi asarlarini orzu qilardi. “Jaloliddin” bu orzuimizga javob berishga qodir” [13. 15].

Anglashiladiki, sahnada bosh rollarni ijro etgan Shukur Burhonov, Olim Xo'jaev, Sayfiqori Olimov, Amin Turdiev, Shohida Ma'zumovalar fojiasining yorqin romantik bo'yodkorligiga xos jozibani saqlashga astoydil harakat qilishgan. Muhimi, ular tomoshabin ko'z o'ngida uzoq moziyini jonlantirishga olgan.

O'z davrida *“Armug'on”* to'plamida ayrim parchalarigina bosilgan *“Jaloliddin Manguberdi”* tarixiy dramasi adabiyotshunos olim Muhsin Zokirovning fidoyiligi bilan o'zbek tilida ilk bor to'la holda nashr qilindi [5]. Shu ma'noda Shayxzoda tavalludining 80 yilligi munosabati bilan chop etilgan *“Dunyo boqiy”* to'plami shoir ijodi bilan yangi diydorlashuv bo'ldi. Biz ushbu maqolada yozilganidan qariyb 44 yil o'tgach chop etilgan *“Jaloliddin Manguberdi”* tarixiy dramasi xususidagi ayrim kuzatishlarimizni ifoda etishga harakat qildik.

Asosiy qism

Ma'lumki, xorazmshohlar davlati, idora usullari, u davrda faoliyat yuritgan tarixiy siymalar taqdiri ijodkorlar, tarixnavislar, olimlarni doimo qiziqtirib kelgan. Bu haqidagi qimmatli ma'lumotlar Ibn al-Asir, Sharafiddin Ali Yazdiy, Mirxond, Ibn Sa'iy, Yoqut al-Hamaviy, SHahobiddin Muhammad an-Nasaviy, Alouddin Atomalik Juvayniy, Juzjoni, Rashiddin Fazlulloh, Mirzo Ulug'bek, Mavlono Kamoliddin Isfahoni, Z.M.Bunyatov, V.V.Bartold, S.P.Tolstov,

Ibrohim Kafes o'g'li, J.A.Boyl, Liddel Xart, Rene Krausset, Desmond Martin, Raxula Maxapanditalarning asarlarida [1] mavjud.

Mazkur tarixiy-falsafiy dramada Shayxzoda, asosan, muarrixlar Mirxondning *“Ravzat us-Safo”*, Shahobiddin Muhammad an-Nasaviyning *“Siyrat as-sulton Jaloliddin Mankburni”*, Alouddin Atomalik Juvayniyning *“Tarixi jahongushoy”* asarlaridagi ma'lumotlarga tayanib ish ko'radi [6]. Asarda pok vijdonli va dono olim Nasaviy asar qahramonlaridan biri sifatida ishtirok etib, qilich va qalam bilan dushmanga qarshi kurash yo'lida shahid bo'ladi. Natijada, dramaning ulug'vorlik qudrati yanada oshadi. Tarixiy jarayonni, tarixiy shaxslar xarakterini tahlil etuvchi fojia kompozitsion tuzilishi jihatidan besh parda, sakkiz ko'rinishdan iborat bo'lib, betakror dramatik to'qinishlarga boydir. Dramaturg voqealarni jonli va shiddatli ravishda inkishof etadi. Bahodirlikni o'tkir aql bilan bezagan, vaziyat talablarini tezda anglab yetuvchi, samimiy va olijanob qalb egasi bo'lmish valiahd Jaloliddin toju taxt huquqidan mahrum etilsa-da, elu yurtning taqdiri, istiqboli hamda erki yo'lida kurashga otlanadi. Nomus va sharafni ardoqlagan, har biri alohida shakllangan xarakter darajasiga ko'tarilgan Temur Malik, Sultonbegim, Elbars pahlavon singari obrazlar yetakchi qahramonning yanada to'laqonli, jonli va ulug'vor qiyofada gavdalanishiga xizmt qiladi.

Sulton Muhammad Xorazmshohning Samarqanddagi muhtasham saroyida Sultonbegim va Amir Badriddinlarning nikoh to'yi. Kuy, qo'shiq avjida. Yallalar yangrab, raqqosalar xirom etishadi, madhiyalar jaranglaydi. Saltanat andishasi-da unutilgan. Ammo baxt va sadoqat, ishq va muhabbatdan so'ylaguvchi romantik xayollarni falokatdan darak beruvchi Chingizxon elchilari buzadilar. Sevgidan sarmast Sultonbegim ko'nglidan ismsiz xavotirlar kezinadi. Chingizxonning mamlakat tobe bo'lib, unga boj to'lashi haqidagi farmonidan so'ng Dashti Qipchoq sahrosida Jo'jixon bilan bo'lgan jang taassurotlarini eslab, Xorazmshoh qalbida ikkilanish sodir bo'ladi. Biroq u hamon bo'ysunmas va dadil hukmdor sifatida elchilarni quvib soladi. Jaloliddin, Imom Shahobiddin kabi kishilar barcha lashkarni jam qilib dushmanga qaqshatqich zarba berishni taklif qilishsa, Amir Badriddin va ayrim vazirlar har bir qal'a o'zini himoya etishi lozim degan fikrini ma'qullashadi. Azbaroyi lashkarning ozorlanmasligini tilagan, o'g'li Jaloliddin tabiatida itoatsizlik va isyonkorlik tuygan shoh *“sarkash va gustoh o'g'il”* o'rniga *“yo'rgakdagi chaqaloq”* (!) O'zloqshohni valiahdlikka tayinlaydi. Asarda Jaloliddin va otasi o'rtasidagi munosabatlardan jiddiy ziddiyat qidirishga intilish

hollari ham kuzatiladi.

Masalani bir qadar oydinlashtirish maqsadida ayrim tarixiy ma'lumotlarga ham murojaat qilishga to'g'ri keladi. Qutbiddin Muhammad (Alouddavla Muhammad Xorazmshoh) 1200-1231-yillarda ya'ni mo'g'ullar Xorazmni zabt qilgunicha hukmdorlik qilgan.

Birinchidan, bu davrda Sultonning abbosiy xalifalar bilan munosabatlari ancha keskinlashgan, shu bois din peshvolari bilan ham munosabatlari uncha yaxshi emas edi. Xorazmshoh saroyidagi ichki intrigalar tufayli Shayx Najmiddin Kubroning sevimli va mahbub shogirdi Majduddin Bag'dodiy 1219-yilda qatl etilganligi sababli mo'ysafid, donishmand mutasavvif Shayxning saroy a'yonlari bilan aloqasi jiddiy yomonlashganligi voqeasini eslatishning o'ziyoq fikrimizni muayyan darajada tasdiqlaydi.

Ikkinchidan, Sulton o'z onasi Turkon Xotun irodasiga keskin qarshi chiqqan olmagan. Saltanatda kenja o'g'il O'zloqshohning valiahdlikka tayinlanishi ham Turkon Xotun hohishiga ko'ra sodir bo'lgan. Mamlakatda buyuk Xorazmshoh hukmidan ko'ra, onasining amri o'ktamroq bo'lgan. Turkon Xotunning: *"Butun dunyo hukmdori"* (*"Xudovandi Jahon"*) laqabini olganligi, bergan farmonlari tug'rosida: *"Dunyo va dinning himoyachisi ulug' Turkon"* (*"Ismat ut-dunyo va ad-din Ulug' turkon"*) , *"Ikki dunyo ayollarining malikasi"* va uning shiori: *"Yolg'iz Ollohdan madad so'rayman"* (*"Itasmatu Billohi vahda"*) so'zlari qalam bilan chiroyli qilib yozib qo'yilganligi bu ayolning saltanatdagi mavqei va tabiiy g'ururidan dalolat beradi. Nazarimizda, Xorazmshoh vafoti oldidan to'ng'ich o'g'li Sulton Jaloliddinni valiahd etib tayinlashi qaysidir ma'noda ham ota, ham hukmdor sifatida unga zarracha adovati bo'lmaganligi, mavjud vaziyatda andak qiziqqon o'g'lini ichki va tashqi nizolar oloviga tashlashni tilamaganligi, ayni paytda mamlakat istiqbolini Jaloliddin g'ayrat va jasorati bilan bog'liqlikda tasavvur qilganligini ko'rsatadi. Ehtimol, muammoning ildizlari itoatkor farzand bo'lgan Sultonning ona istagiga zid bora olmaganligi, real vaziyat oldida ilojsizligi, o'g'lini ayashi, qon to'kilishining oldini olishga, bilib-bilmay qilgan gunohlari uchun tavba qilish maqsadida uzlatga chekinishni tilaganligiga borib taqalar. Afsuski, bu subyektiv bir versiya xolos.

Uchinchidan, bu oqila ayol – Turkon Xotunning mamlakat uchun yaxshi va foydali ishlar ham qilganligini inkor etish mumkin emas. Ammo donishmand Hojib orqali Timuchin (Chingizxon) payg'omini olgan, uning quruq va'dalariga ishongan Turkon Xotun: *"Jaloliddin himoyasida qolgandan ko'ra mo'g'ullarga asir*

tushgan yaxshiroqdir”,- deb biladi. Afsuski u sochgan nizo va adovat urug‘lari, ko‘plab shahzoda va amirzodalarning o‘limiga, bad andishali umaroning ittifoq bo‘lishdan bo‘yin tovlashiga, pirovardida saltanatning yemirilishiga olib keladi. Turkon Xotun esa o‘z yanglish qarorining taxir ta‘mini ham tatib, xor-zorlikda o‘lib ketadi. Binobarin, unga sadoqatli bo‘lgan turk (qipchoq) qo‘shini dushmanga jiddiy zarba berishiga ishonish qiyin edi.

To‘rtinchidan, Bag‘dod xalifalarini-da tan olmagan Xorazmshoh teran e‘tiqod kishisi sifatida sodir bo‘layotgan voqealarni Ollohning irodasi va taqdirning hukmi deb qabul qilishi, taqdirbitikka qarshi isyon qilmasligi ham mumkin edi.

Demak, saltanatdagi ichki vaziyat larzaga kelib turgan, o‘ziga xos diariya – ikkihokimlik tuzumi yuzaga kelgan, xalifalikdangina emas, onasidan ham najot kutish mumkin bo‘lmagan bir paytda Sultonning uch hokimiyatchilikka yo‘l ochishi ya‘ni dabdurustdan lashkarni Jaloliddin ilkiga topshirishi ham mumkin emas edi. Anglashiladiki, uning Sharqdan kelayotgan ofatga ochiqdan-ochiq qarshi chiqishga ikkilanishi muayyan obyektiv va subyektiv asoslarga ham egadir. Masalan, Turkon Xotun tarafidan tayinlangan ko‘pgina amaldorlarning Jaloliddinni tan olmasligi yoxud Xalifa Nosir Sulton Jaloliddinning ota-bobolaridan dilgir bo‘lganligini sabab qilib, umumiy dushmanga emas, aksincha yordam berishi lozim bo‘lgan vatanparvar jangchi birodari qo‘shiniga qarshi qilich yalang‘ochlashi Xorazmshoh tashvishli o‘ylarining obyektiv asoslari bo‘lganligini tasdiqlaydi.

Taassufki, Maqsud Shayxzoda o‘z davrining farzandi sifatida Xorazmshoh haqidagi bor haqiqatni ochiq-oshkor ifodalashi mumkin emas edi. Zotan *“tojdor”*ni *“xalq ommasi”* bilan bir qatorda haqqoniy tasvirlash imkondan xorij edi. Demoqchimizki, sinfiylikning tor qoliplari dramaturg imkoniyatlarini cheklagan bosh omil vazifasini o‘tagan. Shunisi muhimki, dramaturg Xorazmshohni *“fahmi ko‘r”*, *“aljirab qolgan keksa chol”*, *“timsohdan qochgan laqqa baliq”* sifatidagina emas, balki: *“Hozir jangga kirmak aqldan emas... Mo‘g‘ul ko‘p, ozor tortadi lashkar”... “Dunyodur foni. Bu taqdiri ilohiy, amri rabboniy: O‘ttiz besh yil saltanat bo‘ldi andisham, Fuqaroga g‘amxo‘rlik shohona pesham... Sabr qiling xaloyiq, xudo sobirdur, Xaq taolo o‘zidir menga nusratkor! Bu xunrezlik, qonxo‘rlik. Oqibat bekor!”*, - kabi mulohazakor nutqi, kajraftor falak hukmiga bosh eggan oddiy bir mo‘min sifatidagi e‘tiqodiy qarashlari orqali ham g‘oyatda ehtiyotkorlik bilan teranroq ochishga urinadi.

Jaloliddin g‘animlari ustiga ajdarday tashlanishga shay.

U devdan-da, shaytondan-da, hatto Azroilu Yazdondan-da qo'rqmaydigan, el-yurt omonligi yo'lida koshonadan chodirni avzal bilib, nomus va or talashadigan yigit. Jaloliddin aslo taxtparast emas. Ota irodasiga zid bormoq kufriligini bilgani holda, saltanat ilinjida emas, balki yurt osmonini qora bulutlar qoplagani uchun balodan qo'rqib o'tirmoqni sha'niga noloyiq deb biladi. Bir paytlar Sirdaryoning so'lim sohillarida otini o'tloqqa qo'yib yuborib, kekxa cho'pon Elbors pahlavonning nay navolariga quloq tutguvchi sohir qalb sohibi endilikda do'stlari bilan hamsaf bo'lib, yirtqichlarga qarshi ot suradi. U qilich o'ynatguvchi botirga, yovga qarshi ayovsiz kurashchiga aylanadi. dramada keltirilgan ushbu so'zlarni muayyan ma'noda hurriyat ishqida yonggan Jaloliddin harakatlarining amaliy dasturi sanash ham mumkin:

*Birlashmasa bu ellar, beklar o'lkalar,
Xorazmshoh taxtiga pes mo'g'ul kelar...
Ulug' davlat tiz cho'kmas, botir yalbormas,
Chinor sinar, egilmas, bedov ot hormas.
Chingizxon dan qo'rqmoqlik – kurashsiz o'lim...
Erlar o'lar, qilmaydi Chingizga ta'zim!*

Darhaqiqat, Raxula Maxapandita Jaloliddin Xorazmshoh taxtga chiqqanida Xorazm imperiyasi allaqachon yakson qilingan va uning qo'shini esa tarqalib ketganligini afsus bilan tilga oladi. Mavlono Kamoliddin Isfahoniyning Sulton Jaloliddin madhida aytgan qasidasida esa Jaloliddin: *"Dunyo va din Jaloli"*, *"Islom minbarini salib xurujidan asragan"*, adolatli kurashda mudhish ofatga qarshi tura olgan kuchli qalqon va islom o'lkalari najotkori sifatida ulug'lanadi.

Dramada cheksiz vatanparvar, millat va xalq ozodligi, kelajagi uchun jon fido qilgan Temur Malik obrazi san'atkorona tasvir etilgan. Dramaturg uning ruhiy tug'yonlarini tabiat tasviri bilan uyg'un holda yoritadi. Tun-kunlar bir-birin quvlab, quyosh necha bor tog'lar ortiga berkinib, oy yotog'iga bosh qo'yadi. Betinch baliqlar suvda mudrab, soylar cho'llarni allalaydi. Beg'am go'daklar erkalani uxlaidilar. Ammo sevimli Xo'jand tutqunda bo'lgan xavf-xatar chog'i Temur Malik uchun uyqu harom. O'lim sharpasi va alam qaddini bukolmagan ko'hna qal'a arosatda bo'lsa ham mag'rur. Sayhunning asov to'lqinlari ildam oqadi, ummonga qo'shilmoq ilinjida shoshadi. Sarbozlar sardori Temur Malik qalbida g'alabaga nekbin ishonch jo'shanligi bois, dushman o'qlaridan yaralanganida ham barqaror qoyaday mustahkam turib murdor g'anim ko'ksini yaralaydi. Qo'shinga qutqu solmoqchi bo'lgan yurtfurushlarga omonlik bermaydi.

Ammo tabiatan soddadil bu pahlavon Badriddin hiylakorligini payqamay, raqib qo'liga asir tushadi. Shunda ham dushman qo'shinining ulug'i bo'lishdan ko'ra, o'limni mardona qarshilashni ma'qul ko'rar ekan, mag'rur turib: *"Yurtimga navkarlik ulug'vorlikdir... Vatanga qulchilik – shohona mansab"*, - deydi. Yagona farzandi asir bo'lsa ham, otalikning imdodi-la uni qutqarishdan ko'ra, vatanparvarlik sharafiga a'lo sanaydi. Botir Temur Malik zolim falakning kajraftorligidan faryodga kelgan qalbida bemisl chidam va kuch topadi. Janglarda sheri g'arron kabi bo'kirgan pahlavonning nuridiydasi azoblanayotgan ayni damda ilojisizlikdan jigari qon bo'lishi barobarida: *"Sherbachchaning ham bo'lur dili sher!"*, - deya farzandi muboragiga dalda bera olishi qonxo'r Chingizning yurtimiz va elimiz haqidagi tasavvurlarini chil-parchin qilib yuboradi. Motam vaziyatiga mos tarzda taralgan og'ir kuy tomoshabin qalbini larzaga soladi. Sardor bo'ladigan o'g'ilning jasur otasidan ibrat olib, mislsiz qiynoqlarga mardona dosh berishi, ko'ziga mil tortilganida ham sukut saqlab turishi dramaga mardonavor ruh bag'ishlaydi. Shayxzoda Temur Malik o'g'lining ko'r qilinishi fojiasidan avlodlar ko'zini ochmoq maqsadini ko'zlaydi va bunga to'la erishadi. Yurt erki uchun jon fido etgan qahramonlar el dilida mangu barhayotdir degan fikrni asarning pafosi darajasiga ko'tara oladi.

Shayxzoda mazkur saltanatni ichdan kemirgan, darmonsizlantirib muqarrar falokat yoqasiga olib kelgan yashirin kuchlarni sirtga bo'rttirib chiqarishga muvaffaq bo'ladi. Noahillik, manmanlik va xushomadgo'ylik avj olganini, nafs ilinjida evriluvchi amaldorlarning hasadgo'yligiyu tor ko'ngulli beklarning fikr-o'ylarini xarakterlar mohiyatiga singdira oladi. Qodog'on no'yon makriga uchgan sotqin tabib va uning nafs yetovidagi xoin o'g'li – johil Yaroqbek obrazlari orqali xiyonat, pastkashlik, qonxo'rlik illatlari qoralanadi. Amir Ag'roq va amir Muzaffar singari mol-davlat ilinjidagi noahil lashkarboshilarning mahdud qarashlari, o'zaro ichki nizolari sababli Jaloliddin qo'shinining kuchsizlanishi, muqarrar zafarni yo'qqa chiqarganligi haqqoniy ifodasini topadi.

Tarixiy fojiada mahorat bilan tasvirlangan qahramonlardan yana biri bu Jaloliddinning singlisi Sultonbegimdir. Umr yo'ldoshi Badriddin muhabbatining pokizaligiga gumon qilmasa-da, tushiga ilonlar kirishidan yuragida betinchlik uyg'ongan Sultonbegim yorining yo'llariga nigoron. Erini sevgan, og'asiga mehr bergan, vatanga ishqiy zo'r Sultonbegimning xayollari: *"Amudaryo suvidek qorishadi"*. Ko'nglidagi hislar: *"bedanaday talashadi"*. SHu bois ham uning Samarqandni dushman ilkiga jangsiz topshirgan Badriddinga

qarata: *"Oh, eri yarasin silab bog'lagan, Baxtli kelinlarga hasad qilaman"*, – degan so'zlari *"xijronzada"* kuyovni xijolatda qoldiradi.

Sultonbegim diydor g'animat bilib, og'asining panohi ostiga *"urganchlik g'arib qiz"* bo'lib qaytganida, qalbida sog'inch hislari toshgan oddiy inson. Labiga lab qo'ygan mal'un Chingizning qonli qo'lini yalashini bilganida, ya'ni yurtiga sarlashkar bo'lish o'rniga shohlik nomi ila mo'g'ulga to'ra bo'lishni afzal bilgan Badriddin xoinligi fosh bo'lganida esa, u nomard yorga bo'lgan muhabbati nafratga aylangan, alamzada va dilpora musulmadan, nokas erini dilidan o'chirgan irodali ayolga aylanadi. Daryoyu dashtlardan yolg'iz ot surib kechganida yoxud jangovor og'asiga hamdam bo'lib, qasos uchun savashga kirganida yovni qochirgan botir er qiyofasida nomoyon bo'ladi. Sultonbegim yog'iy libosidagi erini asir olib og'asining oyoqlari poyiga tashlaydi. Xor bo'lgan sevgisi, toptalgan ko'ngli uchungina emas, beg'ayratlik va yurtfurushlik qilgani uchun ham Badriddindan ayovsiz qasos oladi. Qaltis vaziyatda bu bahodir qiz hatto o'z husnini fido etib, kokillaridan otlarga ayillar yasaydi. Ko'rinadiki, Shayxzoda jaholat va xoinlik beoqibat emasligi, jasoratning besarhadligi haqidagi ibratli fikrlarni asar kontseptsiyasiga singdiradi.

Dramaning to'rtinchi pardasida Shayxzoda adolat, insof, insoniylikdan yiroq bo'lgan bosqinchi Chingizxon obrazini tasvirlaydi. El fig'onidan huzur tuyadigan, qonxo'r Chingiz xunrezlikni *"san'at"* deb biladi. *"Itimni alishmam yuz inson bilan"*, - degan aqidaga tayanuvchi bu hukmdor ishq-muhabbat kabi nozik tuyg'ularni axmoqona so'z deb bilar ekan, ayol zotiga munosabat deganda jismoniy intilishnigina e'tirof etadi. Shu bois ham Xorazmshohning asir tushgan haram ahliga xos ma'yusiyatni ko'rib mag'rurona sevinadi. Uning dahshatli nigohi va bepisand nazaridan xotinlar bukilib, munkayib qoladilar.

Barmog'ining ishorasi-la tepasida yasovullar qamchisi shuvillab turganida to'rasidan ayrilgan asiralar ezg'in kayfiyatda mungli qo'shiq kuylashganida Chingiz ularning oh-zorlaridan bemisl lazzat tuyadi. Shayxzoda mahorati shundaki, u majusiylar qamchisidan yelkasi yarador bo'lgan, bekaramlikda noiloj qolgan bu ayollar ashulasi zohiridgi mungli ohanglar botiniga shabadaga zorlanib o'z holini bayon qildirish orqali qattol yovga bo'lgan nafrat va ertadan umidvorlik tuyg'ularini singdira oladi. Hatto xorazmlik ayollarning raqslarida ham musibatu erkka tashnalik harakatlari qo'shilib ketganligi kuzatiladi. Shohning kenja xotini o'z kuyovi Badriddinga tortiq qilinar ekan, bewatan va belashkar bu qulga

qarata: *"Belingda kamarsiz yurganing ma'qul!"*,-deya xitob qiladi. Badriddinning taklifini shohning kenja xotini malikalik sha'niga nisbatan uyat deb biladi. U nomus-sadoqatini asragan holda o'limga ham kiborlarcha tik boradi.

Chingizxon qiynalib azob chekayotgan odam bolasi ohu-nolalaridan nechog'lik mislsiz lazzat tuyishga chiranmasan, elning sobit irodasini buka olmaydi. Jumladan, u qo'l-oyog'i kishanlangan bo'lsa-da, hamon mag'rur Temur Malik jasoratiga tan berar ekan, o'z lashkari safida shunday jangovor sardorlar yo'qligidan afsuslanadi. Jaloliddin na'rasi Chingizning tun-u kun osoyishtaligini o'g'irlyaydi. Bundan g'azabnok bo'lgan, alamzada hukmdor sahro arslonining nomini eshitishidanoq dahshatga tushadi. U shunday mard o'g'ilni raqibi Xorazmshohga ato etgan falakdan-da ranjiydi. Hatto to'rt o'g'li o'rnida Jaloliddinday bitta farzandi bo'lishini ham orzu etadi.

Ammo, Chingiz g'anamlari safiga nifoq solib, vazifasini ado etgan xoin vatanfurushlardan voz kechguvchi ustomon bosqinchidir. Binobarin, Shayxzoda Chingizxon timsolini dushmanining ulug'vorligini e'tirof etgan, yovga bepisand qaramagan, maqtanchoq va xushomadgo'y no'yonlarini qattiq jazolagan, beayov sarkarda sifatida ham tasvirlaydi.

Maqsud Shayxzoda Ko'hna Urganchda yetti iqlimdan kelgan turfa qiyofali tujjorlar, sayyohlar, karvonboshilarning bozor ahli bilan ahil-inoqligi, rasta-rasta mollarga payvasta do'kon-u yemakxonalardan tortib, sozanda-yu go'yandalar, sarboz-u masxarabozlargacha tasvirlash orqali shaharning gullab-yashnagan davrini ifoda etadi. Kontrast usulidan barakali foydalangan dramaturg asarning uchinchi pardasida tomoshabin ko'z o'ngida yiqiq devorlar, cho'kik imoratlar, kesik daraxtlar, yondirilgan bog'lar va tepaliklardan iborat xarob bir manzarani namoyon etadi. O'zi ayovsiz kaltaklanib, ko'z o'ngida yaqinlari so'yilgan, bir qizi xumga solib qaynatilib, ikkinchi qizi zo'rlangan, to'ng'ich o'g'li ot dumiga bog'lab halok etilgan, kenjasi tiriklayin ko'milgan, insofso'z qonxo'rlar tomonidan insonlik sha'ni toptalgani sabab intiqom o'tida yongan devonasifat cholning ushbu g'amgin ashulasi esa falokat miqyoslarini yanada teranlashtiradi:

*El xarob, umid sarob, davlat turob, ko'nglim kabob,
Xonumon, nomus-u nom, imon bo'libdur tor-u mor.*

Kallalardan minorlar yasalib, suvlari qurigan, cho'llari kuygan, bog'lari vayron, mo'ysafidlari devona bo'lgan, boyqushlar makoniga do'ngan Vatan xarobalari tomoshabin dil torlarini tirnaydi. Odamzod qonidan mastona ko'zlar, xiyonat-u pastkashliklarni

ko'rgan – o'limlar shohidi *“devona chol”*ning fikri tiyrak. Kimsasiz ko'nglida esa burgutlar sardoriga xanjar o'q'talgan mal'unning dodini bergali otalik jasorati bisyor. Shayxzoda dushman qilichidan, nomardlar xanjaridan omon qolgan Jaloliddin obrazini chizishda xalq dostonlari qahramonlariga xos o'tda kuymas, suvda cho'kmas romantik ulug'vorlik sifatlarini barakali qo'llaydi. Shuning uchun ham: *“Meni o'ldirolmas qilich yo zahar, Suvlarga cho'kmayman, jordan yiqilmam”*, – deya xitob etguvchi sher Jaloliddin na'rasi pok tuproqni toptagan majusiylar qalbiga vahm-qo'rquv soladi.

Asarda Jaloliddin yaxshi o'g'il, mehribon aka, marhum safdoshlarini sog'ingan nozik tuyg'ular sohibi, noahillik qoshida o'rtangan millat fidoyisi, lashkarni beomon jangga boshlagan yovqur sardor, Ollohdangina madad kutgan e'tiqod sohibi kabi turli rakurslardan ochiladi. Mo'g'ullarga oqsoch bo'lishdan, baliqlarga yem bo'lishni afzal bilgan – Vatanni qabr, daryoni tobut, ko'piklarni kafan qilgan mehribon va mushfiq onasidan, qadrdon yurtidan, sadoqatli lashkaridan judo bo'lgan lahzalarda ham kalxatlarga bas kelolmay o'rtangan bu shunqorboz qasoskor lochin kabi mardona qiyofada namoyon bo'ladi.

U saltanatni yagona musht kabi birlashtirmoq armoni bilan yonib, kuch to'plab qaytib kelmoq umidida quturgan daryoni pisand qilmay, o'zga yurtlarni ixtiyor etadi. G'urbatda ham saltanat birligi, olamgirlik orzusi, Vatanga xizmat armoni bilan yashashni niyat qilgan ulug' yurt shaydosining : *“Kim yurtdan yovni quvsa – mendurman o'shal!”*, - degan so'zlarini keltirar ekan Shayxzoda xalq dahosining mangu poydorligi, erkin va ozod kun kelishi muqarrarligiga qat'iy ishonch bilan qarab: *“u kunga salom !”*, - deb yozadi.

Xulosa

Kezi kelganda ta'kidlash lozimki, nay yoniga xanjar osgan Elbors pahlavon, qaltis paytda sustkashlik qilishdan ko'ra, elga g'amxo'r bo'lishni afzal sanagan tadbirkor va jasur Temur Malik singari nomard va noinsof dushmanga qarshi chiqqan sor lochinlar obrazlari nay navolariga yo'g'irib ochiladi. Ularning tilagi ona yurt tuprog'idan yovni haydab insof va diyonat, erk va adolatni barqaror etmoqlik edi. Shuning uchun ham aksar o'rinlarda nay navolari mardona ohanglarda taraladi. Xo'jand ostonasida janglar ketayotgan oydin tunda esa undan hijrondagi intizor lashkarning kayfiyatiga xos sog'inch taronalari oqadi. Aytish mumkinki, nay navolari zamona azoblarini unuttiradi. U ba'zan vahima belgisini bildiruvchi bong tovushlariga, ayrim hollarda zafar marshiga xos to'lqinli va

bardam ohanglarga almashinadi. Drama oxirida esa olis-olislardan eshitilayotgan nay sadosi bilan mo'g'ullarning kuchayib borayotgan nidosi yonma-yon beriladi.

Umuman, qamish naydan taralayotgan kuylar tarixiy fojida erkin xalq ko'ngil nidosi, Turonzamin poyonsiz kengliklari va bashariyatning sadosi, sarkarda Jaloliddin o'lmas nafasining ramzi darajasiga ko'tariladi.

Adabiyotlar

- Буниятов З.М. (1986) Государство Хорезмшахов – Ануштегинидов (1097– 1231), М.: Наука.
- Matyokubova T. (2024) G 'afur G 'ulom she'riyatining poetik jozibasi (Shoirning "Kuzatish" va "Sog 'inish" she'rlari tahlili misolida) // O'zbekiston:til va madaniyat. № 2. – B. 88-98
- Matyokubova, T., & Yakubov, I. (2020) Laboratory works of Gafur Gulam: poetic image and imagery. Journal of critical reviews. № 7, pp. 28-37.
- Matyakubova T.R. (2015) Poetic character and its specific features // Theoretical & Applied Science. – Marseille. pp. 40-43
- Maqsud Shayxzoda. (1988) Dunyo boqiy. – T.: Adabiyot va san'at.
- Nasaviy Shahobiddin Muhammad. (2018) Sulton Jaloliddin Manguberdi hayoti tafsiloti / Tarjima va so'z boshi muallifi Matyoqubov Kamol. – T.: Fan.
- Nasaviy Shahobiddin Muhammad. (1999) Mirxondning "Ravzat us-Safo asarida" Jaloliddin Manguberbi zikri / So'z boshi muallifi M. Hasaniy. -T.: Fan.
- Xorazmshoh Jaloliddin Manguberdi. (davri, madaniy hayot, manbalar). (1999). – Toshkent: Fan.
- Yoqubov I. (2024) Erkin A'zamning "Zabarjad" kinoqissasida qahramon botinidagi evrilishlar tasviri // O'zbekiston:til va madaniyat. № 2. – B. 66-77
- Yokubova S.I. (2022) Jadid she'riyatida peyzaj bilan bog'liq poetik obrazlar tasviri // O'zbekiston:til va madaniyat. – Toshkent. № 3. – B. 42-54.
- Yokubova S.I. (2023) Jadid she'riyatida ramzlar: semiotik va ger menevtik talqin // O'zbekiston: til va madaniyat. – Toshkent. № 3. – B. 79-90.
- Yakubov Islomjon. (2017) Transformation of aesthetic views and modern uzbek novel. Theoretical & Applied Science. 2017. №12. 120-125
- G'afur G'ulom. (2003) "Jaloliddin" dramasi haqida // "Jahon adabiyoti", №5, B. 15-17.

The literary charm of the drama "Jaloliddin Manguberdi"

Islamjon Yakubov¹

Abstract

This article studies the drama "Jaloliddin Manguberdi" by the famous Uzbek playwright Maqsur Shaykhzoda. It traces the playwright's skills and analyses the unique aspects of his talent. The image of Jaloliddin in the play is presented from different angles, such as a good son, a kind brother, a person with sensitive feelings, a devotee of the nation, a skilful commander, and a person of high faith. The researcher, who studied the reality depicted in this dramatic work on the basis of historical sources, sheds light on the extent to which the characters correspond to the reality of life. The ideas presented in the article are briefly summarised.

Keywords: *drama, conflict, character, national mentality, socio-moral approach, historical truth, poetic skill.*

References

- Buniyatov Z.M. (1986) The State of the Khorezmshahs - Anushteginids (1097-1231), M., "Science"
- Matyokubova T. (2024) G 'afur G 'ulom she'riyatining poetik jozibasi (Shoirning "Kuzatish" va "Sog 'inish" she'rlari tahlili misolida) // Uzbekistan: language and culture. № 2. – B. 88-98
- Matyokubova, T., & Yakubov, I. (2020) Laboratory works of Gafur Gulam: poetic image and imagery. Journal of critical reviews. № 7, pp. 28-37.
- Matyakubova T.R. (2015) Poetic character and its specific features // Theoretical & Applied Science. – Marseille. pp. 40-43
- Maksud Shaikhzoda. (1988) The world is eternal. – T.: Literature and art
- Nasavi Shahobiddin Muhammad. (2018) Details of the life of Sultan Jaloliddin Manguberdi / Translation and foreword by Matyoqubov Kamol. – T.: Science.
- Nasavi Shahobiddin Muhammad. (1999) Mention of Jaloliddin Manguberdi in Mirkhand's "Ravzat us-Safo" / Foreword by M. Hasaniy. -T.: Science.
- Khorezmshah Jaloliddin Manguberdi. (period, cultural life, sources). (1999). – Tashkent: Science.
- Yoqubov I. (2024) Erkin A'zamning

¹ *Islamjon Yakubov* - professor of Tashkent State University of Uzbek Language and Literature named after Alisher Navoi, doctor of philology.

E-mail: islamxoja_yakubov@mail.ru

ORCID ID: 0000-0003-4969-2848

For citation: Yakubov, I. 2023. "A literary hero is an image of a person in literature". *Uzbekistan: Language and Culture*. 2(2): 208-220.

- “Zabarjad” kinoqissasida qahramon botinidagi evrilishlar tasviri // Uzbekistan: yazyk i kultura. № 2. – B. 66-77
- Yokubova S.I. (2022) Jadid she’riyatida peyzaj bilan bog’liq poetik obrazlar tasviri // Uzbekistan: language and culture. – Toshkent. № 3. – B. 42-54.
- Yokubova S.I. (2023) Jadid she’riyatida ramzlar: semiotik va germeneytik talqin // Uzbekistan: language and culture. – Toshkent. № 3. – B. 79-90.
- Yakubov Islomjon. (2017) Transformation of aesthetic views and modern uzbek novel. Theoretical & Applied Science. 2017. №12. 120-125
- Gafur Ghulam. (2003) About the drama "Jaloliddin" // "World Literature", No.5, B.15-17.

MAQOLA TAQDIM QILISH TALABLARI

O'zbekiston: til va madaniyat (O'zTM) – zamonaviy O'zbekiston (sobiq Turkiston) bilan bog'liq bevosita Markaziy Osiyo mintaqasini birlashtiradigan til, tarix, san'at, etnografiya, madaniyat va ijtimoiy fanlar sohalarini qamrab olgan ilmiy jurnaldir. O'zTM munozarali, zamonaviy, innovatsion, konseptual jihatdan qiziqarli, original mavzudagi ilmiy tadqiqotlarni nashr qiladi. Jurnal lingvistika, adabiyotshunoslik, tarjimashunoslik, din, falsafa, ilohiyot, fan, ta'lim, metodika, sotsiologiya, psixologiya, tarix, madaniyat, san'at, etnologiya, etnografiya, antropologiyaga oid ilmiy yo'nalishdagi maqolalar va taqrizlar hamda konferensiya hisobotlarini qabul qiladi.

I. Maqola taqdim etish uchun umumiy talablar

Qo'lyozmalar o'zbek, ingliz, rus, fors, shuningdek, boshqa turkiy tillarda ham qabul qilinadi. Agar muallif o'z maqolasini jurnalning muayyan sonida nashr ettirmoqchi bo'lsa, unda qo'lyozma jurnal nashridan kamida besh oy oldin taqdim etilishi lozim.

Qo'lyozmalar MS Word (.doc) formatida (uzlangcult@gmail.com) elektron pochta-siga yuboriladi. Iqtiboslar va izohlar uchun MS Word menejerini qo'llash mumkin.

Barcha qo'lyozmalar tahririyatga muallif (mualliflar) haqidagi qisqacha ma'lumot bilan taqdim etiladi.

Asosiy matn *Times New Roman* shrifti, 14 hajm, satr oralig'i 1 interval, hoshiyalar chapdan 3 sm, o'ngdan 1,5 sm, yuqori va pastdan 2 sm bo'lishi kerak.

Maqolalar *The Chicago Manual of Style, 16th Edition* formatida shakllantiriladi. Maqola matni 3 000–5 000 so'zdan iborat bo'lishi kerak.

O'zbek va ingliz tillarida 100–150 so'zdan iborat abstrakt (Abstrakt) va 5–10 so'zdan kam bo'lmagan kalit so'zlar (o'zbek va ingliz tillarida). Abstraktda maqolaning qisqacha mazmuni va dolzarbligi, tadqiqot natijalari aks etishi lozim.

Adabiyotlar ro'yxati 5 sahifadan oshmasligi kerak.

Kitobga taqriz (ingliz yoki boshqa tillarda bo'lishi mumkin) 1500 so'zdan oshmasligi talab etiladi.

Taqriz formati: 1) sarlavha: kitob nomi, muallif (mualliflar), nashr qilingan shahar: nashriyot nomi, nashr yili, sahifasi soni. Narxi, ISBN raqami, (qattiq/yumshoq muqova); 2) taqriz so'ngida: taqrizchining F.I.O., ish joyi, pochta manzili.

II. Maqola bo'limlarini rasmiylashtirish

Maqola nomi – normal harflarda, to'q bo'yoqda, 16 hajm.

Maqola nomi o'zbek va ingliz tillarida (agar maqola boshqa tilda yozilgan bo'lsa, maqola yozilgan til va ingliz tilida) beriladi.

Maqola kirish, asosiy qism bo'limlari va xulosadan tashkil topadi.

Maqola bo'limlari sarlavhasi – to'q bo'yoqda, 14 hajm.

III. Maqolada tarjimalardan foydalanish

Boshqa tillardagi matn yoki boshqa manbalar tarjimoni aniq ko'rsatilishi kerak. Agar matn maqola muallifi tomonidan tarjima qilingan bo'lsa, u holda "tarjima muallifniki" shaklida beriladi.

Rasmiy nashrdan olingan tarjima-matn tahrir qilinmaydi.

Zarur holatda tarjima matnga sana, turli diakritik belgilar va boshqa elementlar kiritilishi mumkin.

Tarjima qilingan matn olingan manba nomi asl holicha beriladi. Zarur deb topilsa, uning nomi qavs ichida berilishi mumkin.

Geografik nomlar tarjima qilinmaydi va asl shaklida beriladi.

Tashkilotlar nomi tarjima qilinmaydi va asl shaklida beriladi.

Davr nomi rasmiy qabul qilingan shaklda beriladi.

IV. Ko'chirma va tarjima parchaning berilishi

Manbadan olingan ko'chirma parcha asosiy matndan 1 qator tashlab ajratiladi, satr oralig'i 1 interval, markazda, 12 hajmda yoziladi.

Ko'chirmaning tarjimasi qavs ichida () satr boshidan yozilishi kerak. Bunday ko'chirma *Times New Roman* shrift, 12 hajm, normal yozuvda beriladi.

V. Havola va izohlar berish

Manbaga havola matn ichida to'rtburchak qavsda [] beriladi. Havola qilingan manbalar bir nechta bo'lsa, ular nuqtali vergul (;) bilan ajratiladi.

Izohlar tegishli sahifa pastida, tartib raqami bilan joylashtiriladi.

VI. Qo'lyozma (toshbosma) manbalar va nashr etilgan asarlar bibliografiyasi

Bibliografiyada muallif yoki asar nomi satr boshidan, boshqa barcha qatorlari xatboshidan yoziladi. Adabiyotlar *bibliografiyada* o'zbek lotin alifbosi tartibida ko'rsatiladi.

V.1. Qo'lyozma va toshbosma manbalar bibliografiyasi

Qo'lyozma yoki toshbosma manbalarni bibliografiyada o'zi yozilgan grafikada berish maqsadga muvofiq. Lotin alifbosidagi transliteratsiyasini berish ham mumkin. Ba'zan qo'lyozma asarning nomi muallif ismidan oldin yozilishi ham mumkin.

Muallif nomi. Ko'chirilgan asr (agar mavjud bo'lsa). Asar nomi. Qo'lyozma (toshbosma): saqlanayotgan joy, inventar raqam.

Xondamir. XV asr. Makorim ul-axloq. Qo'lyozma: O'zFASHI, № 742.

Matnda qo'lyozma (toshbosma)ga havola berish:

[Xondamir, Makorim, 17^a]

VII.2. Kitoblar uchun

Bibliografiyada:

Familiya, ism. Nashr yili. *Kitob nomi*. Shahar: Nashriyot nomi.

Qudratullayev, Hasan. 2018. *Boburning adabiy-estetik olami*. Toshkent: Ma'naviyat.

Matnda kitobga havola:

[Familiya kitob nashr yili, sahifa raqami]

[Qudratullayev 2018, 99]

Agar bir muallifning bir yilda nashr qilingan kitoblaridan foydalanilgan bo'lsa, bibliografiyada kitobning nashr yili o'zbek lotin alifbosi harflari bilan ajratilib ko'rsatiladi.

Sirojiddinov, Shuhrat. 2011 (a). *Alisher Navoiy: manbalarining qiyosiy-tipologik, tekstologik tahlili*. Toshkent: Akademnashr.

Sirojiddinov, Shuhrat. 2011 (b). *O'zbek adabiyotining falsafiy sarchashmalari*. Toshkent: Akademnashr.

Matnda kitobga havola:

[Sirojiddinov 2011 (a), 99]

[Sirojiddinov 2011 (b), 67]

Ikki muallif tomonidan yozilgan kitobni bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism va Ism Familiya. Nashr yili. *Kitobning nomi*. Shahar: Nashriyot nomi.

Abdurahmonov, G'anijon, Alibek Rustamov. 1984. *Navoiy tilining grammatik xususiyatlari*. Toshkent: Fan.

Matnda kitobga havola:

[Familiya va Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Abdurahmonov, Rustamov 1984, 52]

Agar kitobning uch va undan ortiq muallifi bo'lsa, bibliografiyada barcha mualliflarning ismi to'liq yoziladi. Bunday kitobga havola qilinganda, birinchi muallifning ismi yozilib, davomida *va boshqalar* deb ko'rsatiladi:

[Familiya va boshqalar nashr yili, sahifa raqami]

[Vohidov va boshqalar 2010, 847]

Kitob yoki to'plam maqolasini bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Kitob yoki to'plam nomi*, Ism Familiya, Ism Familiya muharrirligida, maqola sahifasi raqamlari. Shahar: Nashriyot.

Abdug'afurov, Abdurashid. 2016. "Badoye' ul-bidoya"ning tuzilish sanasi". *XX asr o'zbek mumtoz adabiyotshunosligi*, Olim To'laboyev muharrirligida, 174–184. Toshkent: "O'zbekiston milliy ensiklopediyasi" Davlat ilmiy nashriyoti.

Matnda kitob yoki to'plam maqolasiga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Abdug'afurov 2016, 176]

Elektron shaklda nashr qilingan kitoblar uchun:

Elektron kitobning bir nechta formati bo'lsa, bibliografiyada foydalanilgan format ko'rsatiladi. Elektron kitobning internet manzili (URL) hamda shu manba olingan sana ko'rsatilishi lozim.

Elektron kitobni bibliografiyada berish:

Familiya, Ism. Nashr yili. *Kitob nomi*. Shahar: Nashriyot nomi. URL. Foydalanilgan sana.

Mamatov, Ulug'bek. 2018. *O'zbekiston madaniyatida tarixiy janrdagi tasviriy san'at asarlari*. Toshkent: Mumtoz so'z. <https://kitobxon.com/uz/catalog/sanat/>. 12.03.2019.

Matnda elektron kitobga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Mamatov 2018, 11]

Ikki mualliftomonidan yozilgan elektron kitobni bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism va Ism Familiya. Nashr yili. *Kitobning nomi*. Shahar: Nashriyot nomi. Internet adres (URL).

Sirojiddinov, Shuhrat va Sohiba Umarova. 2017. *O'zbek matnshunosligi qirralari*. Chikago: Chikago universiteti nashriyoti. <http://press-pubs.uchicago.edu/founders/>.

Matnda elektron kitobga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Sirojiddinov 2017, 19-hujjat]

VII.3. Jurnal maqolasi uchun

Chop etilgan jurnal maqolasini bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi". *Jurnal nomi* jurnal soni: maqola sahifalari.

Mahmudov, Nizomiddin. 2013. "Termin, badiiy so'z va metafora". *O'zbek tili va adabiyoti* 4: 3 – 8.

Matnda jurnal maqolasiga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Mahmudov, 2013, 5]

Elektron jurnal uchun:

Elektron jurnal uchun jurnalning DOI manzili ko'rsatiladi. Agar DOI manzili mavjud bo'lmasa, internet adresi ko'rsatilishi kerak (URL). DOI – bu o'zgarmas ID bo'lib, internet tarmoqlarining elektron adreslari tizimiga ulangan, ya'ni manbani boshqaruvchi <http://dx.doi.org/> manzildir.

Elektron jurnal maqolasini bibliografiyada berish:

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Jurnal nomi* jurnal soni: maqola sahifalari. DOI adres (yoki URL).

Aminov, Hasan. 2018. "O'zbekiston san'atida temuriylar siymosi". *O'zbekistonda xorijiy tillar* 2: 246 – 253. doi: 10.36078/1596780051.

Matnda maqolaga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Aminov 2018, 248]

7.4. Gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal uchun

Gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal maqolasiga havola matn shaklida beriladi (masalan, Muhammadjon Imomnazarovning 27.02.2005dagi "O'zbekiston adabiyoti va san'ati" gazetasida chop etilgan maqolasida

aytilganidek...); odatda, bunday manbalar umumiy adabiyotlar ro'yxatida keltirilmaydi. Agar keltirilsa, kitoblarga qo'yiladigan talablarga asosan beriladi.

Agar onlayn maqolaga havola berilayotgan bo'lsa, uning internet manzili (URL), maqola olingan sana ko'rsatilishi kerak.

Gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal maqolasini bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Gazeta-Jurnal nomi*, nashr sanasi. Imomnazarov, Muhammadjon. 2005. "Jomiy "Xamsa" yozganmi?." *O'zbekiston adabiyoti va san'ati*, January 25.

Matnda maqolaga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Imomnazarov 2005, 4]

Elektron gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal maqolasini bibliografiyada berish:

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Jurnal nomi*, nashr sanasi. Internet adres.

Jabborov, Rustam. 2019. "Navoiyning Tabrizda yashagan xorazmlik kotibi". *UZA: O'zbekiston Milliy axborot agentligi*, 08.12. <https://uza.uz/uz>.

Matnda maqolaga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Jabborov 2010, 17]

Maqola so'ngida foydalanilgan adabiyotlar o'zbek lotin alifbosi tartibida beriladi. Adabiyotlar ro'yxati ikki qismdan iborat bo'lishi, birinchi qismda foydalanilgan adabiyot chop etilgan grafikada yuqorida ko'rsatilgan shaklda rasmiylashtirilishi, ikkinchi qismda esa barcha foydalanilgan adabiyotlar o'zbek lotin alifbosida berilishi talab qilinadi. Misol uchun:

Adabiyotlar

Баранов, Х.К. 1958. Арабско – русский словарь. Москва: Наука.

Adabiyotlar

Baranov, X.K. 1958. Arabsko – russkiy slovar. Moskva: Nauka.

Maqolani rasmiylashtirish talablarining ingliz tilidagi variantini "*The Chicago Manual of Style, 16th Edition*" qo'llanmasi yoki <https://www.chicagomanualofstyle>. havolasidan ko'rib olishingiz mumkin.

GUIDELINES FOR CONTRIBUTORS

Uzbekistan: Language and Culture is an academic journal, publishing research in linguistics, history, literature, translation studies, arts, ethnography, philosophy, anthropology and social studies. We aim to publish cutting edge, innovative, conceptually interesting, original case studies and new research, which shape and lead debates in multifaceted studies. We do not publish economic analyses or policy papers. Any opinions and views expressed in publications are the opinions and views of

the authors, and the publishers are not responsible for the views/ reviews of the contributors.

The journal is published four times a year. The language of articles can be English, Russian and Uzbek. Other Turkic languages are also welcomed. In addition to research articles, the journal welcomes book reviews, literature overviews, conference reports and research project announcements.

1. General

- Submission Guideline

1. Manuscripts may be submitted at any time during the year. However, if the author wishes to have his/her manuscript published in a certain issue of the journal, the submission should be made at least five months in advance of the proposed publication date.

2) Manuscripts should be submitted by email (uzlangcult@gmail.com) as an attachment in MS Word document (.doc) format and use MS Word Source.

3) All manuscripts should be submitted with a cover page including an email address, a mailing address and a short introduction about the author(s) /contributor(s)'.

2. Manuscript format

1) The main texts should be written in Times New Roman font, 12 point, and single-spaced in 44 pagination with 1-inch margins.

2) Submissions must follow the author-date system of The Chicago Manual of Style, 16th Edition.

3) Quotations are given in brackets in the text.

4) A research article should normally be no more than 9,000 words in length, including the following contents:

- an abstract of 150-200 words (in English, Russian, and Uzbek) and seven to ten keywords;

- a list of references of no more than five (5) pages;

- tables and figures, if any.

5) A book review should generally be about 1,500 English words (or other languages) in length, and must include the heading and closing in the following format:

- Heading: Title of the Book. By Author's Name(s). City of Publication: Publisher Name, Year. pp. Price, ISBN:, (hardcover/paperback).

- Closing: Book reviewer's name, affiliation and postal address at the end.

6) Style Points Headings. Limit: Four levels.

Level 1. Title Style (e.g. the first letter of each word upper case, except prepositions), Bold, and 14 point.

Level 2. Title Style, Italics, 14 Point.

Level 3. Modified "down" style (first letter upper case, or first letter of first two words if the first word is an article), Bold, and 12 point.

Level 4. Modified down style, Bold, 11 point.

3. Style and Usage

1) Translation

- Translated excerpts from classical texts or non-English sources should be annotated with clarification of its original/published language and translator. Likewise, "Author's own" translations of quoted texts should be noted as such.

- The author is expected to provide an English translation of key terms in the work, rather than a translator without expertise in the subject.

- Excerpts or quoted texts from published translation will not be edited. However, UzLC editors may query or modify translations of key terms or texts provided by the author.

- Where necessary, short supplementary information such as dates, an item in its original characters, or the Romanized form of a non-English item, may be included.

- Names of foreign publishers, and titles of sources published in a foreign language should primarily appear in Romanized form without translation. However, if necessary, a translation may be added in brackets ([]).

2) Names and Terms

- Place Names (foreign):

Designation for division of areas should be either translated or hyphenated after the given area name.

Designation for geographical/structure names are not hyphenated, and appear without the equivalent English term.

Institutional names are considered proper nouns. Their names should appear following the preference of the individual institutions.

3) The descriptive designation of a period is usually lowercase, except for proper names or traditionally capitalized terms.

4. Quotation

1) Block Quotations:

- A block quotation should start with double line spacing and an indentation from the left margin. From the second paragraph of the block quotation, additional paragraph indentation is needed.

Texts in block quotation should be written in Times New Roman 10 pts., and not be entirely italicized.

5. Others

1) There is one space after sentence punctuation and not two.

2) The end parenthesis, closing quotation mark, and footnote numbers come after the sentence punctuation.

3) For parentheses within parentheses, use brackets ([]).

6. Basic Citation Format

The following examples illustrate citations using the **author-date** system. Each example of a reference list entry is accompanied by an example of a corresponding parenthetical citation in the text. For more details and many more examples, see chapter 15 of *The Chicago Manual of Style*.

BOOK

Reference List (hanging indent):

Pollan, Michael. 2006. *The Omnivore's Dilemma: A Natural History of How Eating Has Evolved*. New York: Penguin.

In Text Cite:

[Pollan 2006, 99–100]

Reference List (hanging indent):

Ward, Geoffrey C., and Ken Burns. 2007. *The War: An Intimate History, 1941–1945*. New York: Knopf.

In Text Cite:

[Ward and Burns 2007, 52]

For four or more authors, list all of the authors in the reference list; in the text, list only the first author, followed by et al. (“and others”):

[Barnes et al. 2010, 847]

Reference List (hanging indent) book chapter:

Kelly, John D. 2010. “Seeing Red: Mao Fetishism, Pax Americana, and the Moral Economy of War.” In *Anthropology and Global Counterinsurgency*, edited by John D. Kelly, Beatrice Jauregui, Sean T. Mitchell, and Jeremy Walton, 67–83. Chicago: University of Chicago Press.

In Text Cite:

[Kelly 2010, 77]

Chapter of an edited volume originally published elsewhere (as in primary sources):

Reference List (hanging indent) book originally published elsewhere:

Cicero, Quintus Tullius. 1986. “Handbook on Canvassing for the Consulship.” In *Rome: Late Republic and Principate*, edited by Walter Emil Kaegi Jr. and Peter White. Vol. 2 of University of Chicago Readings in Western Civilization, edited by John Boyer and Julius Kirshner, 33–46. Chicago: University of Chicago Press. Originally published in Evelyn S. Shuckburgh, trans., *The Letters of Cicero*, vol. 1 (London: George Bell & Sons, 1908).

In Text Cite:

[Cicero 1986, 35]

BOOK PUBLISHED ELECTRONICALLY

If a book is available in more than one format, cite the version you consulted. For books consulted online, list a URL; include an access date only if one is required by your discipline. If no fixed page numbers are available, you can include a section title or a chapter or other number.

Reference List (hanging indent):

Austen, Jane. 2007. *Pride and Prejudice: A Novel in Five Books*. New York: Penguin Classics. Kindle edition.

In Text Cite:

[Austen 2007, 101]

Reference List (hanging indent):

Kurland, Philip B., and Ralph Lerner, eds. 1987. *The Founders' Constitution*. Chicago: University of Chicago Press. <http://press-pubs.uchicago>.

edu/founders

In Text Cite:

[Kurland and Lerner, chap. 10, doc. 19]

JOURNAL ARTICLE

Article in a print journal

In the text, list the specific page numbers consulted, if any. In the reference list entry, list the page range for the whole article.

Reference List (hanging indent):

Weinstein, Joshua I. 2009. "The Market in Plato's Republic." *Classical Philology* 104:439–58.

In text cite:

[Weinstein 2009, 440]

Article in an online journal

Include a DOI if the journal lists one. A DOI is a permanent ID that, when appended to <http://dx.doi.org/> in the address bar of an Internet browser, will lead to the source. If no DOI is available, list a URL. Include an access date only if one is required by your discipline.

Reference List (hanging indent):

Kossinets, Gueorgi, and Duncan J. Watts. 2009. "Origins of Homophily in an Evolving Social Network." *American Journal of Sociology* 115:405–50. doi:10.1086/599247.

In text cite:

[Kossinets and Watts 2009, 411]

Article in a newspaper or popular magazine

Newspaper and magazine articles may be cited in running text ("As Sheryl Stolberg and Robert Pear noted in a New York Times article on February 27, 2010..."); they are commonly omitted from a reference list. The following examples show more formal versions of the citations. If you consulted the article online, include a URL; include an access date only if your discipline requires one. If no author is identified, begin the citation with the article title.

Reference List (hanging indent):

Mendelsohn, Daniel. 2010. "But Enough about Me." *New Yorker*, January 25.

In text cite:

[Mendelsohn 2010, 68]

Reference List (hanging indent):

Stolberg, Sheryl Gay, and Robert Pear. 2010. "Wary Centrists Posing Challenge in Health Care Vote." *New York Times*, February 27. <http://www.nytimes.com/2010/02/28/us/politics/28health.html>.

In text cite:

[Stolberg and Pear 2010, 12]

WEBSITE

A citation to website content can often be limited to a mention in the text ("As of July 19, 2008, the McDonald's Corporation listed on its website . . ."). If a more formal citation is desired, it may be cited as in the examples below. Because such content is subject to change, include an access date or, if available, a date that the site was last modified. In the absence of a date of publication, use the access date or last-modified date as the basis of the citation.

Bibliography (hanging indent):

Google. 2009. "Google Privacy Policy." Last modified March 11. <http://www.google.com/intl/en/privacypolicy.html>.

In text cite:

[Google 2009]

Reference List (hanging indent):

McDonald's Corporation. 2008. "McDonald's Happy Meal Toy Safety Facts." <http://www.mcdonalds.com/corp/about/factsheets.html>.

In text cite:

[McDonald's 2008]

Jurnal 2017-yil 26-oktyabrda O'zbekiston Respublikasi Matbuot
va axborot agentligi tomonidan № 0936 raqam bilan ro'yxatdan o'tgan.
Tahririyatga kelgan maqolalar mualliflarga qaytarilmaydi.

Jurnal O'zbekiston Respublikasi Oliy Attestatsiya Komissiyasi tomonidan
filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc)
dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalari chop etilishi lozim bo'lgan ro'yxatga
kiritilgan (30.10.2021. № 308/6).

Manzil: Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Yusuf Xos
Hojib ko'chasi 103-uy.
Telefonlar: +99871 281-45-11, +99871 281-41-93.
Website: www.uzlc.navoiy-uni.uz
E-mail: uzlangcult@gmail.com